

Geliş Tarihi: 24/11/2021

Kabul Tarihi: 09/12/2021

COVID-19 SÜRECİNDE SAĞLIK ÇALIŞANLARININ PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARI VE PSİKOLOJİK SERMAYELERİ

Esra AVCI *
Abdulkadir GÜÇLÜ **

ÖZET

Psikolojik dayanıklılık, yaşamdaki zorluklar karşısında kişinin kendisini toparlama gücü veya değişim ya da zorlukların üstesinden gelme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik sermaye kavramı ise, temellerini pozitif psikolojinin insana bakış açısından alır ve işletmelerde insan kaynakları dinamik ve uygulamalarında köklü değişimler yapılmasını gerektiren önemli bir kavramdır.

Bu çalışmada, covid 19 sürecinde daha fazla risk altında olan sağlık çalışanlarının durumu incelenmiştir. Çalışmanın amacı salgın sürecinde sağlık çalışanlarının psikolojik sermaye ve psikolojik dayanıklılık boyutlarının ne seviyede olduğunu anlamaktır. Çalışmada farklı ülkelerde hizmet sunan sağlık çalışanlarının psikolojik sermaye ve psikolojik dayanıklılık seviyeleri üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Covid 19, Sağlık Çalışanları, Psikolojik Dayanıklılık, Psikolojik Sermaye, Pozitif Psikoloji.

PSYCHOLOGICAL RESILIENCES AND PSYCHOLOGICAL CAPITALS OF HEALTHCARE PROFESSIONALS IN THE COVID-19 PROCESS

ABSTRACT

Psychological resilience is defined as the strength of one's recovery in the face of difficulties in life or the ability to overcome change or difficulties. The concept of psychological capital, on the other hand, takes its foundations from the human perspective of positive psychology and is an important concept that requires radical changes in the dynamics and practices of human resources in businesses.

In this study, the situation of health workers, who are at more risk during the covid 19 process, has been examined. The aim of study is to understand the psychological capital and psychological resilience dimensions of health workers during the pandemic process. In the study, studies on the psychological capital and psychological resilience levels of health workers providing services in different countries were examined.

Keywords: Covid 19, Health Workers, Psychological Resilience, Psychological Capital, positive psychology

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD, esraavci@stu.aydin.edu.tr
İstanbul/Türkiye, ORCID No: 0000-0002-1021-2416

** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, aguclu@aydin.edu.tr, İstanbul/Türkiye,
ORCID No: 0000 0001 8005 5367

GİRİŞ

İnsanların zorlu yaşam ve çalışma koşullarının anlaşılması ve geliştirilmesi için yapılan geleneksel çalışmalar artık işe yaramamaktadır. Yaşanılan sorunlara karşı oluşturulan çözümler tek yönlü ele alındığı için bireyler üzerinde etkili olmamaktadır. Yapılan çalışmalarda sadece olumsuz noktalara odaklanılıp olumlu yönler gözden kaçırıldığından dolayı oluşturulan çözümler de eksik ve yetersiz kalmaktadır. Pozitif psikolojinin gelişmesi ile pozitif örgütsel davranış akımı ortaya çıkmıştır. Pozitif örgütsel davranış bünyesinde bulunan psikolojik sermaye sayesinde çalışanların istek ve beklentileri üzerinde de durulmaya başlanmıştır. Pozitif psikoloji, insanların pozitif özelliklerine ve bu özellikler geliştirildiği zaman bireye ve kuruma nasıl katkı sağlayacağını açıklamaya çalışır.

Pozitif psikoloji alanında yaşanan gelişmeler sonucunda çalışanların üzerinde yapılan çalışmaların şeklide değişmiştir. Çalışanların bireysel özellikleri ve onların asıl geliştirebilecekleri üzerinde durulmaya başlanmıştır. İnsanların hayatlarındaki yeniliklere açık olması ve sorunlar karşısında çabuk demoralize olmaması, kişinin psikolojik dayanıklılık seviyesini ifade etmektedir. İnsanların yaşanan sorunlara karşı dirençli olması, hemen yıkılmaması ve sorunlara karşı yeni yöntemler oluşturması psikolojik dayanıklılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Günümüzde covid 19 salgını nedeni ile sağlık çalışanlarının normal şartlarda zor olan çalışma şartları daha da zorlaşmıştır. Çalışma şartlarının zorluğu, iş yoğunluğu, stres ve hayatını kaybetme korkusu çalışanları hem bedenene hem de psikolojik olarak daha fazla zorlamaktadır. Çalışmanın amacı, sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılık ve psikolojik sermaye seviyelerini belirlemektir. Böylece ihtiyaç duydukları iyileştirmeler anlaşılacak ve salgın ile birlikte artan stres, tükenmişlik ve korku gibi negatif faktörlerin etkisi azaltılacaktır. Bu amaçla konu ile ilgili literatür araştırması yapılmış ve sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılık ve psikolojik sermaye seviyeleri hakkında yapılan çalışmalar ve konu hakkında yapılan öneriler belirlenmeye çalışılmıştır.

Psikolojik Dayanıklılık

2. Dünya Savaşı'ndan sonra savaş sonrası koşullarının olumsuz etkilerini gidermek amacı ile insanlar üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Ancak, bu çalışmalarda sadece insanların acıları ve psikolojik sorunları üzerinde durulmuştur. Bu süreç, pozitif psikolojinin sistem içinde kendini göstermesi ile değişmektedir. Pozitif psikoloji, kişilerin negatif yönlerini değiştirme sürecinde pozitif yönlerini kullanabileceklerini ifade etmektedir (Genç, 2014; 7-8). Pozitif psikolojinin gelişimi ile pozitif örgütsel davranış kavramı ortaya çıkmıştır. Bu sayede kurumların pozitif yönleri üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

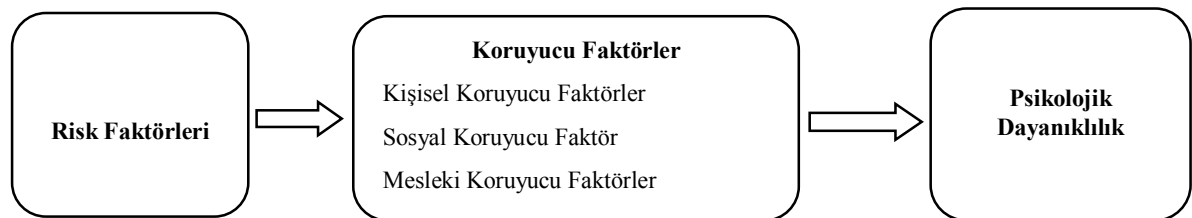
Pozitif psikologlar, kişilerin zor şartlarda nasıl başarılı olduklarını anlayabilmek için psikolojik dayanıklılık kavramından yararlanmaktadır (Genç, 2014; 83). Yapılan çalışmalarda, olumsuz koşullar karşısında başarısız olan insanların yanında başarılı olan insanlarda bulunmaktadır. Pozitif psikoloji, psikolojik dayanıklılık bakımından başarılı olan insanları incelemektedir (Genç, 2014; 7-8).

İnsanların yaşamları boyunca karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların derinleşmesi durumunda kişilerin bu sorunlara karşı verdikleri olumlu tepkiler psikolojik dayanıklılığı ifade etmektedir. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan çalışmalarda ilk olarak psikolojik sağlamlık, psikolojik esneklik gibi kavramlar yardımı ile tanımlanmaya çalışılmıştır (Cevizci vd., 2019; 16).

Psikolojik dayanıklılığı etkileyen faktörler ikiye ayrılmaktadır.

Şekil-1'de görüldüğü gibi insanların karşılaştığı sıkıntılar, kayıplar, iş yaşamlarındaki olumsuzluklar risk faktörlerini oluşturmaktadır. Ancak risk faktörlerinin yanında koruyucu faktörler de bulunmaktadır. İyimserlik, umut, dışa dönüklük, arkadaş çevresi, iş yaşamında tatmin olmak da psikolojik dayanıklılığı etkilemektedir (Kara, 2019; 11). Psikolojik dayanıklılığı, kişinin çocukluk dönemindeki bilişsel yeteneği, inanç sahibi olması, aile içi iletişim, eğitim seviyesi gibi birçok faktör etkilemektedir (Genç, 2014; 11). Kişisel, mesleki ve sosyal olarak üçe ayrılan koruyucu faktörler ile risk faktörleri bir araya geldiği zaman bireyin psikolojik dayanıklılığını oluşturmaktadır. Risk faktörü ve koruyucu faktörlerden hangisinin daha etkili olduğuna göre de kişinin travmatik büyüme seviyesi şekillenmektedir (Kara, 2019; 12)

Şekil-1: Psikolojik dayanıklılığı etkileyen faktörler

Kaynak: (Kara, 2019; 11)

Bu şekle bakıldığı zaman psikolojik dayanıklılığın genetik güçlülüğe bağlı olduğuna dair yapılan açıklamaların yetersiz kaldığı, sadece genetik faktörlere bağlı olmadığı anlaşılmaktadır. Psikolojik dayanıklılığın geliştirilebilir bir kavram olduğunu göstermektedir (Basım vd., 2011; 1-12).

Psikolojik dayanıklılık boyutları

Psikolojik dayanıklılık alanında yapılan çalışmalarda psikolojik dayanıklılık seviyesinin anlaşılması için yapılan çalışmalar sonucunda farklı boyutlar belirlenmiştir. Florian ve arkadaşları psikolojik dayanıklılığı aşağıdaki üç boyutta ele almaktadır (Polatçı vd., 2017; 559).

Kontrol boyutu, insanlar kendi yaşamını ve çevresindeki insanların yaşamlarını etkileyebileceklerinin bilinci ile istedikleri sonuca ulaşmaya yönelik davranışlarda bulunmaktadırlar. Kontrol duygusuna sahip olan insanlar bilgi seviyesi, becerisi ve yaptığı seçimler ile yaşanan olaylara karşı sorumluluk hissetmektedir. İnsanların kontrol duygusuna sahip olmasını gelişen olayların, verdikleri kararların doğal bir sonucu olduğunun bilincinde olarak tecrübe edinmektedirler (Dural, 2018; 11).

Kendini adama, insanların yaşamlarında belli alanlara yönelme isteği bulunmaktadır (Polatçı vd., 2017; 556).Bağıllık seviyesi yüksek olan insanlar, zaman içerisinde yaptıkları çalışmaların sonucunda yaptıkları işe kendilerini daha fazla yakın hissetmektedir. Bu sebeple ellerindeki işler için daha fazla çaba harcamaktadırlar.

Meydan okuma, insanların hayatlarındaki olaylara karşı direnç göstermek yerine değişim göstermeleri yeni fırsat olarak görülmektedir. Hayatlarındaki değişimleri yaşamın doğal bir sonucu olarak görmektedirler (Dural, 2018; 11-13).

Pozitif psikolojik Sermaye

Pozitif psikolojinin gelişimi ile insan yaşamının her alanında pozitif yönelim artmaktadır. Pozitif alanda yapılan çalışmalar sonucunda pozitif örgütsel davranış hareketi başlamıştır. Bu sayede çalışanların zor koşullarda nasıl başa çıktığı ve pozitif kurumsal özelliklerine odaklanılmaktadır (Koç vd., 2019; 574).

Psikolojik sermaye kavramı, Luthans ve arkadaşları tarafından kişinin pozitif psikolojik gelişme durumu olarak tanımlanmaktadır. Diğer sermaye türleri ile karşılaştırıldığı zaman ekonomik, sosyal ve beşeri sermaye türlerinden daha ileri bir seviyededir. Çünkü psikolojik sermayede, kişinin şu anda kim olduğu ve gelişime açık alanları üzerine yoğunlaşıldığı zaman kime dönüşeceğine odaklanılmaktadır (Paşa, 2018; 17). Psikolojik sermayenin bu özelliği geliştirilebilir olduğunun bir kanıtıdır. İş yaşamının zorlukları ve çalışanların üzerinde oluşan baskıya bakıldığı zaman psikolojik sermayenin önemi de artmaktadır (Keleş, 2011; 346).

Hayat şartlarının gelişmesi ile iş yaşamında çalışanların ve işverenlerin beklentileri de değişmektedir. Çalışanlar yaptıkları işten tatmin olmak isterken işverenler ise tam verim istemektedir. Psikolojik sermaye, çalışanları ve işverenleri bu ortak payda da birleştirir (Atasever, vd. 2019; 18). Psikolojik sermaye üzerine yapılan çalışmalarda çalışanların performansı, tutum ve davranışları ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Özal, 2019; 9). Böylece psikolojik sermaye kurumlara rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu rekabet avantajının artırılması için önemli olan çalışmaların sonuna kadar gitmek gerekmektedir. Psikolojik sermaye araştırmalarının sonucunda oluşan sonuçlara ulaşmak isteyen kurumlar bu duruma yönelik yeni adımlar atmalı ve çıkan sonuçları gerçek hayata taşımalıdır (Öğüt vd., 2015; 88-92)

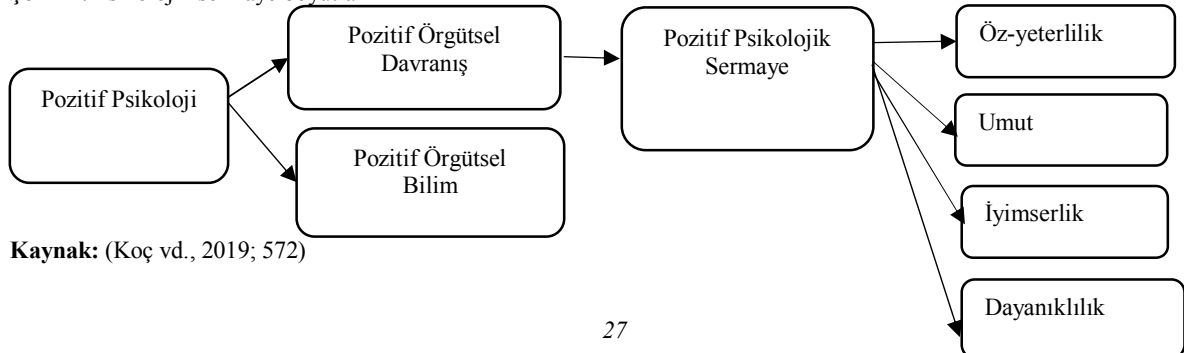
Psikolojik sermayenin boyutları şekil-2’de şematize edilmiştir. Öz yeterlilik kavramı, zor görevin sorumluluğunu alma, yeterli çabayı gösterme ve gereken güvene sahip olmak şeklinde açıklanmaktadır. Öz yeterlilik genellikle kişilerin yeteneği gibi algılanır fakat aslında kişinin kendine güvenini ifade etmektedir. Öz yeterlilik sayesinde kişiler, sorumluluklarını aldıkları görevlerin tamamlanması için yeterli bilgi seviyesine sahip olduklarının farkındadır (Dinçer, 2013; 77).

Umut kavramı, insanların pozitif motivasyonları ile amaçlarına ulaşmalarını sağlayan enerji ve yol olarak ifade edilmektedir (Bozkurt, 2018 s. 26). Umut seviyesi yüksek olan insanlar amaçlarına ulaşmak için çabalarırken oluşabilecek sorunlar için proaktif bir şekilde farklı yöntemler oluşturabilirler (Dinçer, 2013; 76).

İyimserlik kavramı, genel olarak ileride pozitif gelişmeler olacağına inanmak olarak ifade edilmektedir. Ancak iyimserlik kavramında dikkat edilmesi gereken “gerçekçi olma” gibi önemli bir nokta bulunmaktadır. Yaşanılan olayların olumlu ve olumsuz yönleri doğru ve gerçekçi bir şekilde değerlendirilmeli ve değerlendirirken iyimserlik faktörü de kullanılmalıdır. Böylece kurum çalışanları işlerine daha kolay adapte olur ve çevresindekileri motive eder (Bozkurt, 2018; 30).

Psikolojik dayanıklılık kavramı, insanların yaşanan sorunlar karşısında kendisini hızlı ve etkili bir biçimde güçlendirip sorunlara karşı pozitif uyum sağlamasıdır (Dinçer, 2013; 79).

Şekil-2: Psikolojik sermaye boyutları

Kaynak: (Koç vd., 2019; 572)

Covid 19 Salgını

Çin'in Vuhan şehrinde 31 Aralık 2019 tarihinde, etiolojisi bilinmeyen pnömoni vakaları görüldü. 7 Ocak 2020'de covid virüsü tanımlandı. Dünya Sağlık Örgütü, 30 Ocak 2020 tarihinde covid virüsünü uluslararası alanda "Halk Sağlığı Acil Durumu" olarak bildirdi (Gül vd., 2020; 1000-1015). Covid-19 virüsünün en tipik belirtileri; yüksek ateş, kuru öksürük ve yorgunluktur. Hastalık belirtileri genellikle hastalığın beşinci gününde görülmekte ve kişiden kişiye farklılık göstermektedir (Korkmaz vd., 2020; 62-79).

Aralık 2019 tarihinden günümüze kadar covid-19 virüsüne yakalanma ve virüse bağlı ölüm oranları Tablo-1'de verilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü, Mayıs 2021 tarihinde koronavirus (covid-19) ile mücadelede Dünya'da en az 115 bin sağlık çalışmasının yaşamını yitirdiğini tahmin ettiklerini açıklamıştır (URL-1). Türkiye'de ise salgının başından 2021 Mayıs ayı sonuna kadar covid-19 hastalığına bağlı olarak yaşamını yitirmiş 403 aktif sağlık çalışmasının olduğu açıklanmıştır (Nesanır vd., 2021; 6).

Tablo-1: Dünya ve Türkiye'de Koronavirüs vaka sayıları

<i>Koronavirüs Vakaları</i>	<i>Dünya Geneli</i>	<i>Türkiye</i>
Toplam Vaka Sayısı	258.469.896	8.596.410
Toplam Ölüm Sayısı	5.175.818	75.235
Ölüm oranı	% 2.00	% 0,87

Kaynak: (URL-2)

Covid 19 salgını sadece insanların sağlıklarını değil sosyal, psikolojik ve ekonomik yaşamı da olumsuz etkilemiştir. Örneğin ekonomik olarak sıkıntılı olan Lübnan para birimi salgın sürecinde daha fazla değer kaybetmeye başlamıştır. Lübnan sağlık sektöründe sermaye kontrolü ve malzeme alımında sıkıntılar yaşanmıştır. Lübnan'da Beyrut Amerikan Üniversitesi Tıp Merkezi Acil Servis çalışanları üzerinde kaygı ve stres seviyesi üzerine bir çalışma yapılmıştır. 149 sağlık çalışanı üzerinde yapılan çalışmada %44-45 oranında tükenmişlik görülmüştür. Sağlık çalışanlarının tükenmişlik seviyesi ile fazla mesai ve ekonomik belirsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tükenmişlikle, çalışanların ruh sağlığı problemleri arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Al Hariri vd., 2022; 342-347).

Çin'in Shanghai Shuguang Hastanesi Boashan şubesindeki 120 sağlık personeli üzerinde yapılan çalışmada salgın dönemi ve salgın olmayan dönem olarak ikiye ayrılmıştır. Salgın döneminde sağlık personelinin kaygı seviyesi, salgın olmayan dönemdeki kaygı seviyesinden anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($t = 6.432, P < 0.001$). Salgın olmayan dönemde sağlık personelinin depresyon seviyesi 4.933 ± 2.154 , çalışanların 7'sinin depresyon seviyesi pozitif iken salgın döneminde sağlık personelinin depresyon seviyesi 7.333 ± 2.508 ve çalışanların 24'ünün depresyon seviyesi pozitif bulunmuştur (≥ 8 puan). Sonuç olarak, salgın döneminde sağlık personelinin depresyon seviyesi ve görülme sıklığı salgın öncesinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Xu vd., 2020; 2).

Dünya'da ekonomik seviyeleri ne olursa olsun tüm ülkeler, covid 19 salgını sürecini en az kayıpla bitirmek istemektedirler. Bu nedenle sağlık çalışanlarına koruyucu ekipman, psikolojik destek gibi konularda yardımcı olmaya çalışılmaktadır. Ancak bu zorlu süreçte sağlık çalışanlarının isteklerine duyarsız kalan Filipinler'de çalışmanın yapıldığı sürece kadar yaklaşık 5.000 pozitif vaka belirlenmiş ve 2.039 kişi hayatını kaybetmiştir. Filipinler'de sağlık çalışanlarına gerekli psikolojik destek verilmemiş, daha kötüsü ise koruyucu ekipman eksikliği ve ödeme sorunu yaşanmıştır. Normalde yoğun olan çalışma şartları daha da kötüleşmiştir. Diğer birçok ülkede sağlık çalışanlarına yönelik pozitif destek vermek amacıyla "strese uyum modellerine dayalı danışmanlık ve psikoterapi" hizmetleri yürürlüğe girmiştir. Ancak Filipin hükümeti sağlık çalışanlarının hiçbir yardım çağrısına olumlu bir dönüş yapmamıştır (Biana vd.,2020;853-854).

Covid 19 Salgını Döneminde Psikolojik Dayanıklılık ve Pozitif Psikolojik Sermaye Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

Covid 19 sürecinde her ülke maske dağıtımı, sokağa çıkma yasağı gibi önlemler almaktadır. Ancak alınan bu önlemler ne kadar etkili olduğu, sağlık çalışanlarına ne oranda katkı sağladığı değişmektedir. Her ülke kendi ekonomi ve sağlık politikasına göre önlemler almaktadır. Covid 19 salgını döneminde farklı ülkelerde sağlık personelinin psikolojik dayanıklılık ve psikolojik sermaye düzeylerinin belirlenmesine yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazılarının özet bilgileri aşağıda verilmiştir.

Türkiye’de 214 sağlık çalışanı üzerinde psikolojik dayanıklılık çalışması yapılmıştır. Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının 66’sı hekim, 69’u hemşire, 79’u diğer sağlık çalışanı ve haftalık çalışma saatleri 7-96 saat arasındadır. Çalışmada 2015 yılında Doğan tarafından Türkçeye çevrilen psikolojik dayanıklılık ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada yapılan Bonferroni testi sonucuna göre, doktorların (M=17.70, SD=3.01) ve diğer sağlık çalışanlarının (M=19.03, SD=3.22) psikolojik dayanıklılık seviyesinin istatistiksel ve anlamlı olarak farklılaştığı (p=.048) tespit edilmiştir. Ancak doktorlar ve hemşireler (M=18.45, SD=3.58) arasında ve hemşireler ve diğer sağlık çalışanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark görülmemiştir.

Türkiye’nin farklı bölgelerinde geniş kapsamlı bir psikolojik dayanıklılık çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmaya ülkenin farklı bölgelerinden hekim, eczacı, hemşire ve diğer sağlık personeli olmak üzere toplam 390 sağlık çalışanı katılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre Covid 19’a yakalanma korkusu çalışanların sürece psikolojik uyum becerisini istatistiksel olarak olumsuz ($\beta=0.50, p<0.01, \%25$) etkilemektedir. Covid 19 sürecinde deneyimsel kaçınmanın fazla olması psikolojik uyum sürecini olumsuz olarak etkilerken psikolojik dayanıklılığı fazla olan sağlık çalışanlarının uyum becerisi daha fazladır (Seçer vd., 2020; 1-9).

Norveç Halk Sağlığı Enstitüsü tarafından sağlık çalışanlarının ruh sağlığı seviyesini ölçmeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Salgın sürecinde sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması sağlık çalışanlarının sağlıklarını korumalarına bağlıdır. Ancak salgın sürecinde sağlık çalışanlarının psikolojik sıkıntıları, sağlık sisteminin insanlara etkili bir şekilde yardımcı olamamasına neden olmaktadır. Sağlık çalışanlarına yardımcı olabilmek için maruz kaldıkları riski ve ruh sağlığı seviyelerini anlamak gerekmektedir. Farklı hastanelerde ön planda çalışan sağlık çalışanlarının dayanıklılığı ölçülmüştür. Çalışma sonucunda, sağlık çalışanlarının kaygı oranı %24.9, depresyon oranı %21, uykusuzluk %37, sıkıntı yaşayanların oranı %37 bulunmuştur (Muller vd., 2020; 7-9).

Çalışma sonucunda, koruyucu ekipmanların sağlık çalışanlarının psikolojik sağlığı üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Sağlık çalışanlarının psikolojik seviyelerini güçlendirmek ve dayanıklılığını sağlamak için psikolojik destek hattı kurulmuştur. Ancak sağlık çalışanları sağlık ekipmanı desteğinin daha yararlı olacağını ifade etmişlerdir (Muller vd., 2020; 7-9).

Güney Kore’de dört hastanede çalışan toplam 560 hemşire ile psikolojik sermaye, tükenmişlik ve işten ayrılma düşünceleri üzerine bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışmaya katılan hemşirelerin ortalama mesleki stres seviyesi 1.81 ± 0.23 yüksek bulunmuştur. Sorumlulukları ve iş deneyimi fazla olan hemşirelerin mesleki stres seviyesi daha yüksektir. Hemşirelerin psikolojik sermaye seviyesi ortalama olarak 3.95 ± 0.52 arasındadır. Çalışmaya katılan hemşirelerin mesleki stres ve işten ayrılma istekleri istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir korelasyona sahiptir ($r = .52, p < .001$). Ancak hemşirelerin mesleki stres ve pozitif psikolojik sermaye arasındaki ilişki, istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir korelasyona sahiptir ($r = -.47, p < .001$). Pozitif psikolojik sermaye ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir korelasyona sahiptir ($r = -.39, p < .001$). Pozitif psikolojik sermaye düzeyi düşük olan çalışanların işten ayrılma niyeti ve mesleki stres düzeyi artmaktadır (Yim vd., 2017; 6-12).

Çin’in 5 ilinde (Sichuan, Chongqing, Shaanxi, Shanxi, İç Moğolistan ve Guangdong) 798 sağlık çalışanı ile psikolojik sermaye, iş stresi ve kontrol algısı üzerine bir çalışma yapılmıştır. Çin’deki sağlık çalışanlarının psikolojik sermayesi ile iş stresi arasındaki ilişkiye bakıldığında zaman; psikolojik sermaye düzeyi yüksek seviyede olan sağlık çalışanının kaygı ve iş stresi arasında ilişkinin ($t = .07, p = .95$) anlamlı olmadığı görülmüştür. Psikolojik sermaye düzeyi yüksek olduğu zaman iş stresi ve kaygı arasında ($b = .05$) ($t = 4.10, p < .001$) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Psikolojik sermaye seviyesi düşük olan sağlık çalışanlarının kontrol duygusu kaygı seviyesini önemli ölçüde ($t = -8.16, p < .001$) olumsuz etkilemektedir. Psikolojik sermaye seviyesi yüksek olan çalışanların kaygı düzeyi, psikolojik sermaye seviyesi düşük olan çalışanlardan önemli oranda düşüktür. Çalışmanın sonucuna göre psikolojik sermaye seviyesi yüksek olan çalışanların iş stresleri ve kaygı düzeyleri düşüktür. Covid19 sürecinde psikolojik sermaye seviyesini dengede tutabilen sağlık çalışanları bu sürece daha kolay adapte olabilmektedir. Sağlık çalışanları için Covid 19 virüsünün bulaşma riski diğer çalışanlardan daha fazladır. Bu nedenle sağlık çalışanlarının iş stresi ve kaygı oranı daha fazla bulunmaktadır. Psikolojik sermaye seviyesini yükseltebilen sağlık çalışanları zor şartlarda çalışan sağlık personelinin salgın koşullarında stresini ve kaygısını azaltacaktır (Hou vd., 2022; 314-320).

Çin’in Hube eyaletinde bulunan Wuhan kentinde Covid 19 sürecinde salgına yakalanan hastalar ile ilgilenen hekim ve hemşireler üzerinde çalışma yapılmıştır. Covid-19 salgını sırasında sağlık çalışanlarının daha fazla stres hissettiği, bunun nedeninin uzun karantina süreleri, enfeksiyon korkusu, hayal kırıklığı, sıkıntı, yetersiz tıbbi-koruyucu malzeme, yetersiz bilgi ve finansal kayıptan kaynaklandığı yapılan çalışmalarda bildirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre covid 19 sürecinde sağlık çalışanlarında genel olarak %50,4 depresyon, %44,6anksiyete,%34,0 uykusuzluk ve%71,5 psikolojik sıkıntı belirtileri görülmüştür. Covid 19 salgınının yarattığı olumsuz koşulların neden olduğu kötü etkiler sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılığını olumsuz etkilemektedir (Bahar vd., 2020; 133–139).

Covid 19 sürecinden ilk etkilenen Avrupa ülkesi olan İtalya’da salgına yakalanan hastalarla ilgilenen 152 sağlık çalışanı üzerinde psikolojik dayanıklılık çalışması yapılmıştır. Sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılığı, stres ve anksiyete ile önemli oranda ($r = 0.58, p < 0.01$) ilişkili bulunmuştur. İtalyan sağlık çalışanları salgın döneminde travma sonrası stres bozukluğu, uykusuzluk, depresyon, fiziksel yorgunluk gibi birçok negatif duygu yaşamışlardır (Coco vd., 2021; 2-9).

Pakistan’ın Lahore şehrindeki farklı hastanelerden katılan toplam 216 sağlık çalışanı (hekim, hemşire) üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, psikolojik sermaye ve korku arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif ($r = -.22, p < .01$) ilişki bulunmuştur. Bu negatif ilişkinin sebebi psikolojik sermaye faktörü sayesinde kişiler olumsuz koşullar altında kendilerine çıkış yolu bulmak için farklı yollar aramalarından kaynaklanmaktadır. Ancak psikolojik sermaye, stres ve covid korkusu arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .35, p < .01$). Covid 19 salgını arttıkça

hekim ve hemşirelerin korku seviyeleri artmaktadır. Bununla beraber Covid 19 korkusu sağlık çalışanlarının psikolojik sermaye seviyelerini düşürmektedir (Yaseen vd., 2021; 624-627).

Psikolojik dayanıklılık faktörü ile sağlık çalışanlarının iş doyumu, virüse karşı önlem alma, yaşlanma, yaşam kalitesi ve algılanan sosyal destek gibi birçok konu ile pozitif etkileşim içinde olduğu tespit edilmiştir. Sağlık çalışanlarının enfekte olma riskinin fazla olması nedeniyle psikolojik sermaye düzeyleri düşmektedir. Sağlık çalışanlarının demografik özelliklerine bakıldığında çocuk sahibi olmak ($\beta = -.24$) ve doktor olmak ($\beta = -.20$) psikolojik dayanıklılığı olumsuz yönde etkilemektedir. Demografik değişkenlerin ve Covid-19 ile ilgili soruların sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılıklarındaki varyansına bakıldığında %31'ini önemli ölçüde öngördüğünü ve açıkladığını göstermektedir. Sağlık yöneticileri, sağlık çalışanlarının yeterince uyumasını ve psikolojik olarak dirençli olmasını sağlamalıdır. Salgın, sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılığını düşürmektedir. Sağlık çalışanları içinde psikolojik dayanıklılık seviyesi en fazla düşen sağlık çalışanlarının hekimler olduğu görülmektedir (Bozdağ vd., 2021; 2567-2586).

SONUÇ

Günümüzde meydana gelen Covid 19 salgınından çok sayıda insan etkilenmiş ve halen etkilenmeye devam etmekte olup en çok risk oluşturan meslek grubu sağlık çalışanlarıdır. Sağlık hizmetlerinde çalışan personelin zor şartlar altında çalışmalarının yanında salgın aynı zamanda personelin özel yaşamlarını da olumsuz etkilemektedir.

Covid 19'un sağlık personelinin çalışma şartlarını daha da zorlaştığı göz ardı edilemeyen bir gerçektir. İnsanların yaşamlarını olumsuz etkilemiştir. Sağlık çalışanları Covid 19 testi pozitif çıkan bireyler ile bire bir temas etmektedir. Bu nedenle sağlık çalışanlarının virüse yakalanma riski daha fazladır.

Yapılan araştırmalarda sağlık çalışanlarının psikolojik sermaye ve dayanıklılık faktörleri incelendiğinde tükenmişlik, korku, işten ayrılma isteği gibi faktörler birbirlerini etkilemektedir. İnsanların covid 19 salgını sürecinde karşılaştıkları zorluklar psikolojik dayanıklılığını ve psikolojik sermaye seviyelerini düşürmektedir. Çünkü yoğun olan çalışma saatlerinin daha da yoğunlaşması, uykusuzluk, koruyucu ekipman eksikliği ve enfekte olma riski sağlık çalışanlarının psikolojisini olumsuz olarak etkilemektedir.

Çin'in Sichuan, Chongqing, Shaanxi, Shanxi, İç Moğolistan ve Guangdong eyaletlerinde yaşayan sağlık çalışanlarının psikolojik sermaye seviyesi Güney Kore'de yaşayan sağlık çalışanlarının psikolojik sermaye seviyesinden daha düşük düzeyde bulunmuştur. Çin'in Hube eyaletinde bulunan Wuhan kentinde yaşayan sağlık çalışanlarının aksiyete, uykusuzluk, tükenmişlik seviyesi Norveç'te yaşayan sağlık çalışanlarının aksiyete, uykusuzluk ve tükenmişlik seviyesinden yüksek olduğu görülmüştür. Görüldüğü gibi sağlık çalışanlarının psikolojik dayanıklılık ve psikolojik sermaye düzeyleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bunun nedeninin ülkelerin sağlık çalışanlarına salgın döneminde ne gibi psikolojik ve yönetsel destek sağladığı ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Psikolojik dayanıklılığı düşük olan ve psikolojik olarak kendini daha iyi bir konuma getiremeyen sağlık çalışanlarının işten ayrılma isteği, ölüm korkusu ve tükenmişlik seviyesi artmaktadır. Yapılan çalışmalarda, sağlık çalışanlarının öncelikle koruyucu ekipman ihtiyaçlarının giderilmesi ve çalışma süre ve şartlarının iyileştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Temel çalışma koşulları iyileştirildikten sonra çalışanlara psikolojik destek verilmelidir. Böylece sağlık çalışanlarının stres seviyesinde azalma görülecek, psikolojik dayanıklılık seviyeleri artacak ve psikolojik sermaye seviyesi de güçlenecektir. Stres, işten ayrılma isteği, tükenmişlik ve korku gibi olumsuz etkenlerin oranında azalma gözlenecektir. Bu sayede sundukları sağlık hizmetinin sürdürülebilirliği artacak ve iyileşecektir.

KAYNAKLAR

- Al Hariri, M., Hamade, B., Bizri, M., Salman, O., Tamim, H and Al Jalbout, N. (2021)** *Psychological Impact Of Covid-19 On Emergency Department Healthcareworkers In A Tertiary Care Center During A National Economic Crisis: American Journal Of Emergency Medicinejournal* , Cilt 51, Sayı 1 s.342-347
- Atasever, M. ve Küçüköl, E. (2019)** Psikolojik Sermaye. *Psikolojik Sermaye Ve Yöneticilik*. Ankara: Iksad Publications Yayın Evi s.18,
- Bahar, A., Koçak, H.S., Bağlama Samancıoğlu, S. ve Çuhadar, D. (2020)** *Can Psychological Resilience Protect The Mental Health Of Healthcare Professionals During The Covid-19 Pandemic Period?: Dubai Medical Journal*, 2020. Cilt3, Sayı 18 s.133-139
- Basım, H.N. ve Çetin, F. (2011)** Psikolojik Dayanıklılık. *Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Güvenilirlik Ve Geçerlilik Çalışması: Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2 s.104-114

- Biana, H.T. ve Joaquin, J.J.B. (2020)** *Correspondence Covid-19: The Need To Heed Distress Calls Of Healthcare Workers: Journal Of Public Health*. Cilt 42, Sayı 4, s. 853–854.
- Bozdağ, F. ve Ergün, N. (2021)** *Psychological Resilience Of Healthcare Professionals During Covid-19 Pandemic: Mental & Physical Health*, Cilt 124, Sayı 6, s.2567–2586
- Bozkurt, H. (2018)** Psikolojik Sermaye. *Pozitif Psikolojik Sermaye Ve Öznel İyi Olmanın İşten Ayrılma Eğilimi İle İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul : T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi,s.26
- Cevizci, O. ve Müezzın, E.E. (2019)** Psikolojik Dayanıklılık. *3 Sağlık Çalışanlarında Psikolojik Belirtilerin Ve Psikolojik Dayanıklılığın İncelenmesi*. Kıbrıs Türk Psikiyatri Ve Psikoloji Dergisi, Cilt 1. Sayı 3, s.16
- Coco, M., ve Diğerleri. (2021)** *Psychosocial Impact And Role Of Resilience On Healthcare Workers During Covid-19 Pandemic*.: Sustainability , Cilt 13, 13, s.2-6
- Dinçer, H. (2013)** Psikolojik Sermaye. *Otantik Liderlik, Psikolojik Sermaye Ve Yaratıcılık: Çok Düzeyli Analiz*. Ankara : T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi ,s.77
- Dural, F.Z. (2018)** Psikolojik Dayanıklılık. *25-45 Yaş Arası Yetişkinliklerde Psikolojik Dayanıklılığın Öz Yeterlilik Üzerindeki Etkisi*. İstanbul : T.C Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi ,s.11
- Genç, A. (2014)** Psikolojik Dayanıklılık. *Psikolojik Dayanıklılığın Örgütsel Bağlılık Ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Görgül Bir Araştırma*. Ankara : T.C Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yüksek Lisans Tezi,s. 7-8
- Gül, H., Gülüm, M., İltar, B., Hasde, M., Şimşek, A.Ç., Bulut, Y.E., Şirin, H., Güzeldemirci, G.B., Koç Yılmaz, E., Felekoğlu, Z., Leblebici, S.Y. ve Topaç, O. (2020)** *Covid-19 Sürecinde Sağlık Çalışanları İçin Alınan Koruyucu Önlemlerin Etkisi*.: T.C. Gülhane Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Cilt 20, Sayı 4, s.1000-1015
- Hou, Y., Hou, W., Zhang, Y., Liu, W. and Chen, A. (2021)** *Relationship Between Working Stress And Anxiety Of Medical Workers In The Covid-19 Situation: A Moderated Mediation Model*. Cilt 297,1 s.314-320
- Kara, Ö. (2019)** Psikolojik Dayanıklılık. *Hemşirelerin Psikolojik Dayanıklılık, Mesleğe Bağlılık Ve İş Yükü Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Erzincan : T.C. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.11
- Keleş, H.N. (2011)** Öz Yeterlilik. *Pozitif Psikolojik Sermaye: Tanımı, Bileşenleri Ve Örgüt Yönetimine Etkileri: Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, 2, s.346
- Koç, A.D. ve Keklik, B. (2019)** Pozitif Örgütsel Davranış. *Kamu Sağlık Çalışanlarının Pozitif Psikolojik Sermaye Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*: Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 10, s.25.576
- Korkmaz, Ş. ve Budak, F. (2020)** *Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği*.: Sosyal Araştırmalar Ve Yönetim Dergisi (Sayod), Cilt 1, Sayı 1, s.62-79
- Muller, A.E. Hafstad, E.V., Himmels, J.P.W., Smedslund, G., Flottorpa, S., Stensland, S.Ø., Stroobants, S. and Velde, S. V. (2020)** *The Mental Health Impact Of The Covid-19 Pandemic On Healthcare Workers, And Interventions To Help Them: A Rapid Systematic Review*. Psychiatry Research, Cilt 293, Sayı 11, s.5-8
- Nesanır, N., Bahadır, A., Karcıoğlu, Ö. ve Korur Fidancı, Ş. (2021)** "Türkiye'de sağlık çalışanı ölümlerinin anlattığı" TTB Merkez Konseyi yayını.
- Öğüt, A. ve Kaplan, M. (2015)** *Sağlık Sektöründe Psikolojik Sermayenin İş Performansı Üzerindeki Etkisi*: Selçuk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 15, Sayı 30, s. 88-92.
- Özal, M. (2019)** Psikolojik Sermaye. *Sağlık Çalışanlarında Psikolojik Pozitif Sermaye Özdeğerlendirme Ve Yaşam Doyumu İlişkinin İncelenmesi*. Sakarya : T.C. Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi s.9
- Paşa, F. (2018)** Pozitif Psikolojinin Gelişimi. *Pozitif Psikolojik Sermayenin Örgütsel Bağlılık İle İlişkisi Ve Beyaz Eşya Sektöründe Bir Uygulama*. İstanbul : T.C Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi s. 4.
- Polatcı, S., İrk, E., Gültekin, Z. ve Sobacı, F. (2017)** Psikolojik Dayanıklılık. *Psikolojik Dayanıklılık Ve Kişilik Özellikleri Tatmin Düzeyini Etkiler Mi*: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4. Sayı 29 s.559

Seçer, İ., Ulaş, S. ve Karaman Özlü, Z. (2020)*The Effect Of The Fear Of Covid-19 On Healthcare Professionals' Psychological Adjustment Skills: Mediating Role Of Experiential Avoidance And Psychological Resilience*, *Frontiers in Psychology*, Cilt 11 Sayı 561 s1-9

Xu, J., Xu, Q.H., Wang, C.M. and Wang, J. (2020)*Psychological Status Of Surgical Staff During The Covid-19 Outbreak: Psychiatry Research*, Cilt 288, Sayı 112, s. 2

Yaseen, F., Malik, M. and Miran, A. (2021)*Psychological Capital And Stress: The Mediating Role Of Fear Of Covid19 İn Medical Professionals Of Pakistan : Multicultural Education*, Cilt 7, Sayı10, s. 624-627

Yim, H-Y., Seo, H-J., Cho, Y. and Kim, J. (2017) *Mediating Role Of Psychological Capital İn Relationship Between Occupational Stress And Turnover Intention Among Nurses At Veterans Administration Hospitals İn Korea: Asian Nursing Research*. Cilt 11, Sayı 1, s.6-12

URL-1<https://www.dw.com/tr/ds%C3%B6-pandemide-en-az-115-bin-sa%C4%9Fl%C4%B1k-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan%C4%B1-hayat%C4%B1n%C4%B1-kaybetti/a-57640599>(Erişim tarihi: 23 Kasım 2021)

URL-2<https://www.koronavakasayisi.com/dunya-geneli-koronavirus-vaka-olum-sayilari.php>(Erişim tarihi: 23 Kasım 2021)